

Çərşənbə, 1 oktyabr 1919-cu il, nömrə 287

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Çarşənbə, 6 məhərrəmül-haram sənə 1338. 1 təşrinəvval 1919 sənə.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat 50 q.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 70 rublə, 2 aylığı 130 rublə, 3 aylığı 180 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 60 rublə, 2 aylığı 110 rublə, 3 aylığı 150 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə yanvar ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiatı: birinci səhifədə sətri 8 rublə, axırncı səhifədə sətri 6 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 4 rublə axırncı səhifədə, 6 rublə birinci səhifədə.

“AZƏRBAYCAN” QƏZETƏSİ KANTORU TƏRƏFİNDƏN

Qəzetəni nəşr etmək üçün məxaric və mətbəə qulluqçuları və xidmətçilərinin maaşı artdığından və bir para mətbəə materiallarının bahalığından dolayı “Azərbaycan” qəzetəsi nəşriyyəti işbu oktyabrın 1-dən qəzetənin tək nüsxəsini 2 manat 50 qəpiyədək art[ır]mağa məcbur olmuşdur.

SİRK “MODERN”

Çarşənbə günü oktyabrın 1-ndə 1919-cu ildə məşhur komik Sıpkinin qastrolu. Madmazel Kostandinin məftul üstündə gəzməyi və növ-növ şəkillər. Məşhur sportsmen Pyotr Nikolayeviç Yelizarov tərəfindən mükəmməl surətdə təşkil edilmiş Fransa güləş mübarizəsinin məbədi.

Bu gün 3 cift pəhləvan mübarizə edir.

1-nci: Boqatıryov – Gənc Əli.

2-nci: Oleynikov – Əhmədov.

3-ncü: Yermak – Raqenbaum.

Pəhləvanların çıxışı və mübarizənin başlanması saat 11-in yarısında. Tamaşa başlanacaq 8-də, qurtaracaq 12-də. Mübarizə Yelizarovun təhti-nəzarətində [nəzarəti altında] olacaqdır.

11421

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT BANKI

Qorçakovski küçədə 214 nömrəli evdə

Bu sentyabr ayının 30-ndan etibarən açılır. Bank qərardad mövcubincə izn verilən bütün müamilatı icra edir.

T-270

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

29 sentyabr iclası

Sədr: Həsən bəy Ağayev

Katib: Əhməd Cövdət

Sədr iclası açaraq məsaili-yövmiyyəni [gündəlik məsələləri] elan edir. Birinci növbədə darülfünun [universitet] haqqındakı layihəyi-qanuniyyənin [qanun layihəsinin] ikinci qiraəti məbədidir.

Darülfünun məsələsi

Mehdi bəy Hacinski məruzəçi sifəti ilə nizamnaməni fəsil-bəfəsil oxuyur. (İbtidası [əvvəli] keçən icaslardan birisində oxunmuş olduğundan, bu gün 4-cü fəsildən başlanır.)

Əhməd Cövdət (Hümmət) - Darülfünuna daxil olmaq üçün edadi məktəb bitirmək şərt qonulmasına etiraz etmədiyini bəyanla deyir ki:

Fəqət əsasən razı olmaqla bərabər, əhalinin ehtiyacı və dövlətin mənafeyi naminə bəzi təkliflər etmək istəyəm. Məlumunuzdur ki, son illər hərc-mərc, binişlilik və sairə kimi şəraitdən dolayı bir çox şəhərlərdə dərslər qaydası ilə gedənməmiş, bir çox yerlər tamamilə dağılmış, pərişanlıq olmuşdur. Ona görə də məzkur [adı çəkilən] şəhərlərdə oxuyan mütəəllim və mütəəllimələr [oğlan və qız şagirdlər] məktəbləri ikmal etməmişlərdir. Bunlar 6, 7 və 8-ci siniflərdə qalmışlardır. Şimdi bu qanunu olduğu kimi qəbul edərsək, böylələri darülfünuna girmək ixtiyarından məhrum olacaqlardır. Binaənileyh [ona görə], mən təklif edirəm bu kimi mütəəllim və mütəəllimələrə izin verilsin tam tələbə hüququ ilə məktəbə daxil olsunlar. Fəqət ikmal etməmiş olduqları bir-iki ilin dərslərindən imtahan vermələri şərt qoyulsun.

Bir də təklif edirəm Tağıyev (Aleksandrin) məktəbini ikmal etmiş olan xanımlar müəyyən və xüsusi fənlərdən imtahan vermək şərti ilə darülfünuna qəbul edilsinlər (tam hüquq ilə).

Həm də mənim bu təklifim daimi olmayıb, ancaq bu il böylə olsun və bu hüquq ancaq Azərbaycan təbəələrinə verilsin.

İkinci təklifim də budur ki, darülmüəllimin [pedaqoji seminariya] bitirmiş müəllimlər dəxi müəyyən xüsusi dərslərdən imtahan vermək şərti ilə darülfünuna qəbul olunsun.

[Əliheydər] Qarayev (sol Hümmət) - Təklif edir ki: Universitəyə realni məktəblərin 5, 6 və 7-ci və zükur edadiyələrinin 6, 7 və 8-ci siniflərini qurtarmış mütəəllimləri və şəhadətnaməsi olan müəllimləri ümumiyyətlə qəbul edəlim və bir də zaçot haqqındakı qeydi tamamilə bu qanundan ataq və yazaq ki, hər bir tələbə istədiyi zaman zaçot verə bilər.

(Ümumi gülüş və səs-küy)

[Qasım bəy] Camalbəyov (Hümmət) - Müəllimlərin qəbulundan bəhslə deyir ki: Bu xüsusda mən tamamilə yoldaşımız Əhməd [Cövdət] bəyin təklifinə iştirak edirəm. Çünki onun təklif etdiyi kimi olmazsa, çox adam darülfünuna girə bilməz. Halbuki çox məlumat olan adamlar şəhadətnamələri olmadığına baxmayaraq darülfünuna qəbul edilsələr, 4 il zərfində hazırlaşb imtahan da verə bilərlər.

Qənizadə Sultanməcəd (ittihad) - Əhməd Cövdətin təkliflərinə etirazla deyir ki: Bir adam darülfünuna qəbul edilib orada oxuduqdan sonra bilməm ki, edadiyə ikmal haqqında imtahan verməyə nə ehtiyac qalar? Çünki mənəcə, edadi məktəbi qurtarmaq yalnız bir parça möhürlü kağız almaq üçün deyil, onun üçündür ki, mütəəllim darülfünunda leksiyaları anlamaq, dərk etmək qədər məlumat kəsb etmək üçündür. Qaldı ki, əgər sairələrini qəbul etməyə az-çox imkan olsa belə, Tağıyev məktəbini qurtaranları darülfünuna qəbul etmək əsla mümkün deyildir. Çünki zükur edadiyə 5-ci, 6-cı siniflərini qurtarmış olanlar da barı o dərəcə hazır olurlar ki, az bir zamanda məlumatlarını artırıb təkmil edə

bilərlər. Amma Tağıyev məktəbi ibtidai məktəblər dərəcəsinə idi və orada lazımlı olan qədər elm və fənlər oxunmayıb. Hətta orada müəyyən bir sistem üzərinə müəyyən bir kurs yoxdur. Ümum fənlər orada ibtidai dərəcədə keçilirdi. Riyaziyyat isə nəhayət dərəcə az keçilirdi. Binaənileyh, edadiyələri tamamilə etməmiş yarımcıq mütəəllimlərin qəbulunu mümkün ədd [hesab] etsəm belə, Aleksandrin qız məktəbini qurtaranların qəbulunu heç mümkün bilməyirəm. Məzkur məktəb ibtidada 4 sinifli ibtidai məktəb kimi idi. Sonra bir qədər darülmüəllimata [qızlar üçün pedaqoji seminariya] yaxlaşdırmaq qəsdinə Mariinski ünvan [qızlar] məktəbləri ilə bərabərləşdirildi. Nəhayət, son zamanlar həman məktəb nəzdində iki illik bir pedaqoji kursu açıldı. Bu kurs isə ancaq müəlliməliyə xidmət edirdi. Binaənileyh, məktəb yenə ibtidai payəsində qaldı. Odur ki, onların darülfünuna qəbul edilmələri darülfünunun mənasını alçaldar.

Doğrudur, darülfünunun qapısı açıq olmalıdır. Lakin ümum hazırlığı olanlar üçün, nəinki hər kəs istəsə onun üçün. Müəllimlərə gəlinəcə, darülmüəllimin qurtarmış şəxslər arasında bəlkə istedadlı, məlumatlı bir çox adamlar tapılar. Fəqət onlar da bir çox şeyləri bilməyirlər. Məsələn, əcnəbi lisanlarını bilməyirlər. Darülfünuna qəbul edildikləri təqdirdə onlar ümum tələbələrə bərabər dərslər keçə bilməzlər. O halda onları tələbələrdən ayırmaq lazım gələr, bu da ki, mümkün olmaz. Ayırmasaq da, keçə bilməzlər. Binaənileyh, onlar tələbə ola bilməzlər. Bu mülahizələrlədir ki, mən deyirəm: müəllimlər, məktəbi qurtarmamış yarımcıq mütəəllimlər və Tağıyev məktəbində

pedaqoji kursunu qurtaranlar tam hüquqa malik tələbə sifəti ilə deyil, bəlkə ancaq meyilli (volni sluşatel) kimi qəbul edilə bilərlər.

Malxazov - Qənizadənin rəyinə iştirakla deyir ki: Tələbələrin miqdarından ziyadə, dərəcəyi-məlumatını ölçmək lazımdır. Yoxsa tələbə çox olsun deyə hamını qəbul edəcəkdir olarsaq, darülfünunun əhəmiyyəti azalar.

Bir də, 6-cı və 7-ci sinif qurtarmış mütəəllimlər darülfünuna qəbul edilsələr, edadiyələr boş qalarlar. Zira hankı tələbədir ki, 2 il artıq məktəbdə davam etsin, vəqta ki [o halda ki], az da oxusa, çox da oxusa darülfünuna qəbul ediləcəkdir. O halda, hankı mütəəllimdir ki, neçə il də artıq oxusun. Əlhəmdü Allah, Azərbaycanda dərslər yaxşı qaydası ilə gedir. Binaənileyh, darülfünunu yarımcıqlar ilə doldurmağa lüzum yoxdur. Zira tələbə çoxalar, amma darülfünunun qiymətdən düşər. Ona görə, mənəcə onların miqdarının çoxluğuna deyil, məlumatlarının çox olmasına çalışmaq lazımdır.

Zaçot məsələsinə gəlinəcə, burası professorlar heyətinə aid daxili bir məsələdir ki, bizə əsla dəxli yoxdur. Darülfünunun daxili işlərinə qarışmaq bizim işimiz deyildir.

Tələbələrin tez-tez zaçot vermələrinə qaldıqda, bu xüsus dəxi 50-ci maddə ilə təmin edilir. Tələbələr tez-tez zaçot vermək istəsələr, 50-ci maddə mövcubincə [əsasında] kəndilərinə verilən hüquqdan istifadə edə bilərlər.

Nəhayət, diplomsuzların darülfünuna girə bilmələri haqqında da bunu demək istəyirəm ki, onları təmin üçün də 45-ci maddə var ki, onları təmin edir.

(məbadi var)

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

(Azərbaycan radio mövqifi tərəfindən qəbul edilmişdir)

Marseldə tətillər

İsveç qəzetləri xəbər verirlər ki, Marseldə gəmi inşa edən əməllər [fəhlələr] ümumi tətillər elan etmişlərdir. 8 saatlıq iş və 20 frank məvacib tələb edirlər.

İngiltərə və Litva

Royter agentliyi xəbər verir ki, İngiltərə hökuməti Estoniya və Latviya ilə bir əsasda olaraq Litva Hökuməti-Cümhuriyyətini müvəqqətdən etiraf [qəbul] etməyə razı olduğunu Londonda olan Litva nümayəndələrinə izhar etmişdir [bildirmişdir].

İngiltərə, Fransa və Almaniya tətilləri

Dəmiryol əməlləri tətilləri-əşğala [tətillər, işi dayandırmağa] başlamışdır. İngiltərə hökumətinin tətillər dayandırmaq üçün sərf etdiyi fəaliyyət təsirsiz qalmışdır. Lloyd Corc dəmiryol əməlləri ilə mübarizə etməkdən ötrü onları güllələmək, döymək, həbsxanaya almaq və yaşadıkları mənzillərdən çıxarmaq kimi vasitələrlə [vasitələrlə] təhdid edir. Tətillər ilə mübarizə etməkdən ötrü İngiltərə ordusu müharibə [döyüş] halına gətirilir. Əsgərlərin təxisi və onlara məzuniyyət verilməsi dayandırılmışdır. Ərzaq payları hökumət tərəfindən azad edilmişdir. Əhalidə olan avtomobil və karetlər cəm edilir.

Fransada Marselin ən mühüm limanında gəmi inşaedicilər əməllər tətillər etmişlərdir.

Berлиндə tətillər artmaqdadır. 2400 fəh-

lə işdən əl çəkmişdir. Siemens zavodları dayanmışdır.

Varşavada

Varşava qəzetləri xəbər verirlər ki, işsiz qalan əməllər dəstəsi Məsai Nəzarəti [Əmək Nazirliyi] ətrafına cəm olmuşlar. Cavab ala bilmədiklərindən, Nəzarət binasına soxulmuşlar. Polisə dəvət edilib dəstəni dağıtmışdır.

Belçikada

Belçika hökuməti Belçika sərhədində olan Almaniya əhalisinə xəbər vermişdir ki, məzkur vilayətlərin Belçikaya iltihaqı [birləşməsi] məsələsi Belçika məmurlarının nəzarəti altında araya [səsə] qoyulacaqdır. Hərgah, bu oblastların Almaniya qalması üçün rəy verənlərin miqdarı çox olsa, o zaman Almaniya nəfinə [xeyrinə] rəy verənlər arasında həbslər icra ediləcəkdir.

Qafqaziyada haqqında “doğru xəbərlər”

Qafqaziyada inqilab hərəkatı artmaqdadır. İngilislərin Qafqaziyadan getmələri ilə Denikin təhdidi Qafqaziyaya əhvalını ciddiləşdirmişdir. İşsizlikdən Bakı əməllərinin halı təsviri qeyri-qabildir. Bakıda Denikin lehinə təbəddülat [iğtişas] törətmək niyyətində olan Denikin agentlərinin sui-qəsdini kəşf edilmişdir. Sui-qəsd başında Bakı qradonaçalniqi Qudiyev dayanmış imiş. Denikin tərəfdarı olan [Hacıbəy] Seyidbəyov Bakı Əməllər Konfransı sədri [Levan] Qoqoberidzeni tapança gülləsi ilə yaralaymış, [Mirfəttah] Musəvi ilə [Əliyev] Haşımı öldürmüşdür. Bunun müqabilində Denikin nümayəndəsi Bendeberyanın evində cəhənnəm

makinası patlamışdır. Tiflisdə Denikin nümayəndəsi general Baratov və Gürcüstan Hərbiyyə naziri Şəraşidze (?) avtomobildə getdikləri yerdə bomba atılmışdır. Baratov ağır yaralanmışdır. Şayiata görə, Denikin ilə Gürcüstan münasibəti qətd edilmişdir [kəsilmişdir]. Dağıstanda üsyan hərəkatı artmaqdadır. Üsyançılar Qroznı rayonunda müvəffəqiyyətlə hərəkat etməkdədirlər. Dərbənd üsyançılar əlinə keçmişdir.

İdarədən: Hərgah indiyə qədər alınan teleqraflar bu cür doğrudursa, insanların zəlalətə düşməklərini təhqiq etmək olar.

Müttəfiqlər və Şura hökuməti

“Pravda” qəzetəsi Finlandiya burjuaziya liberal qəzetəsinin məqaləsini dərc etmişdir. Məqalə sahibi nə Müttəfiqlərin Şura hökumətini abluka [blokada] edəcəklərinə inanır, nə də müsəlləh [silahlı] surətdə Rusiya işlərinə qarışa biləcəklərinə. Məqalənin axırında deyir ki, Müttəfiqlər gec-tez Rusiya Şura hökuməti ilə bilavasitə siyasi müzakirata girişəcəklər.

SÜLH XƏBƏRLƏRİ

(Müttəfiq heyətlərinin məlumatı)

Sülh müahidənaməsi və Amerika

Noks Amerika Senatında sülh müahidənaməsinin [sazişinin] təsdiq edilməsi əleyhinə söylədiyi nitqində demişdir ki: Almaniya, Rusiya və Yaponiya arasında etilaf [razılıq] hüsula gələcəyini söyləmək çətin deyildir. Bu ittifaq Cəmiyyəti-Əq-

vama [Millətlər Cəmiyyətinə] müxalif olaraq Qərbi Yevropanı tamamilə dağıtmaq qüvvətində olacaqdır. Biz sülh müahidənaməsini imza etdikdən sonra, Yevropanı öz xüsusi qüvvələrinə vaxt etməməkdə [tapşırımağa] səhv etdik. Bizə lazım gəlirdi ki, Yevropa hökumətlərini öz siyasi mühasibələrini qurtarmağı özələrinə vaxt edək. Biz özümüz isə məğlub olanlarla mümkün qədər ədalətli bir surətdə işləri sülhlə bərtərəf etməyə [aradan qaldırmağa] çalışmalıyıq.

Hazırda Noks Amerikanı Sülh Konfransından kənara çəkilməyə üz tutduğu yolunda durub, Almaniya tərəfindən olacaq hədiyyədən imtina etməyə dəvət etmişdir.

İtaliya və sülh müahidənaməsi

Romadan xəbər verirlər ki, Tittoni iş-tirakı ilə sülh müahidənaməsinə baxmaqdan ötrü Vəkillər Palatası komissiyonu sentyabrın 27-nə dəvət edilmişdir.

Sazonov Almaniya sülhü haqqında

Parisdən İstanbula xəbər verirlər ki, Sazonov Sülh Konfransına böylə ərizə-hal vermişdir:

“Almaniya ilə sülh müahidənaməsi əqd edildiyi [sülh sazişi bağlandığı] zaman Rusiya nümayəndələri iştirak etmədiklərindən və sülh müahidənaməsi ləğv edildiyindən, bu yaxın vaxtda bir şəhər təyin etmək lazım gəlir ki, orada sülh şəraitini hazırlamaqdan ötrü Şura hökumətindən başqa Rusiyada vücuda gələn hökumət nümayəndələri Almaniya nümayəndələri ilə görüşsünlər.”

Sazonovun bu ərizə-halı Sülh Konfransına yaxın siyasi dairələrə təsirbəxş ol-

muşdur. Birja Rusiya və Almaniya qiymətli kağızlarının yuxarı qalxmasını qeyd etmişdir.

QƏZETƏLƏRDƏN

Bahalıq

Rostovdan xəbər verirlər ki, Ticarət və Sənəət [Sənaye] idarəsinin məlumatına görə, müxtəlif məmləkətlərdə bahalıq atıdakı [aşağıdakı] rəqəmləri baliğ olmuşdur [rəqəmlərə çatmışdır]:

İtaliyada ərzaq 481 faiz, Fransada 368 faiz, İsveçrədə 220 faiz yüksəlmişdir. Hər gah, rublənin kursu nəzəri-etibara alınarsa, xarici dövlətlərə nisbətən Rusiyada həyat qayət ucuzdur.

Şura hökuməti ilə sülh müzakirəti

Helsinqforsdan [Helsinkidən] xəbər verirlər ki, Finlandiya hökuməti bolşeviklərin sülh təklifini baxılmaqdan ötrü fraksiyalara təqdim edəcəkdir. Riqada olan Finlandiya, Estoniya və Litva sosialistləri ictimai [yığıncağı] qərar qoymuşlar ki, öz hökumətlərinə müraciətlə, sülh əqd olunmasına sərfi-hümmət etməsini [səy göstərilməsini] xahiş etsinlər. Bundan əlavə, ictimai Müttəfiq məmləkət[lərin] əmələ firqələrinə müraciət edib, Müttəfiqlərin sülh müzakirətinə mümaniyət [maneçilik] göstərməmələri üçün öz nüfuzlarını sərf etmək xahiş etmişdir.

DAĞISTANDA QIYAM

Dərbənd işğal edilərkən

Dərbənd işğal edilərkən dabravollardan 18 top, 36 mitralyoz və bir çox fişəng

zəbt edilmişdir. Dağıstanlılar Müttəfiq Məclisi aşağıda əsamisi [adları] dərc edilmiş Parlaman və hökumətin sol əzasını [üzvlərini] kəndi sırasına dəvət etmişdir:

İbrahim bəy Heydərov (Paris heyəti-mürəxxəsəsi [nümayəndə heyəti] üzvü), Nurməhəmməd Şahsüvarov (səbiq Dağıstan Cümhuriyyəti Maarif naziri), Səfər Dudarov (səbiq dövlət müfəttişi heyəti üzvü) və tələbə Alberqoyev (Müttəfiq Məclis üzvü).

Doktor [Cior] Urusov (səbiq Parlaman üzvü və Səhiyyə heyəti müfəttişi) Müttəfiq Məclis tərəfindən Dağıstana tibbi-səhiyyə işləri müvəkkili təyin edilmiş və dağıstanlılara tibbi müavinətdə bulunmaq da öhdələrinə tərk edilmişdir.

- Bu günlər Teymurxanşurada 8 aylıq təlimdən sonra əvvəlinci feldşer dəstəsi məzun olmuşdur. Feldşerlik məktəbi müvəkkil doktor [Cior] Urusovun ehtimamı [səyi] ilə təsis edilmişdir.

Dağıstan qaçqınları

Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə Nəzarəti [Sosial Təminat Nazirliyi] Bakı valisindən rica edir ki, Azərbaycan torpaqlarına vürud edən [gələn] Dağıstan qaçqınlarını yerləşdirmək üçün Yalama mövqifinə [stansiyasına] göndərilmiş Nəzarət [Nazirlik] məmuruna müavinətdə bulunmaq üçün binagüzarlıq etsin [sərəncam versin].

Dağıstan hadisətinin təsviyəsi

Ən mövsuq [etibarlı] mənbələrdən verilən xəbərlərə nəzərən, Dağıstan və ümumiyyətlə Şimali Qafqaziya hadisətinin təsviyə etmək [aradan qaldırmaq] üçün Britaniya dövləti Zaqafqaziya baş komissarı mister Vordrop iqdamatda [təşəbbüsdə]

bulunmuşdur. Ümid var ki, Dağıstan ilə dabravollar arasında bitərəf məntəqə təyin edilsin.

- Xariciyyə Nəzarəti məlumat şöbəsi Dağıstan qiyamı haqqında atıdakı [aşağıdakı] məlumatı almışdır:

Eylülün 9-da Qasımkənd qəryəsi [kəndi] əhalisi ictimai əqd edərək [yığıncaq keçirərək] nümayəndə seçmiş və nümayəndələrini həman qəryədə olan Dabravol ordusu dəstəsi nəzdinə göndərilib sülhlə qəryəni təxliyə etmələrini təklif etmişlərdir. Nümayəndələrin bu təklifinə cavab olaraq, dabravollar yığılmış əhali üzərinə atəş açmışdır. Atəş sədasına qonşu köylərin əhalisi də toplanaraq dabravolların bu qədər şənianə iqdamlarından [çirkin, əxlaqsızca addımlarından] sonra onları Qasımkənddən çəkilməyə məcbur edərək, Dərbənd üzərinə yürüş etmişlərdir.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

- İşbu eylülün 25-də leytenant Hill bir vaqon ərzaq ilə Tiflisdən Gəncəyə azim olmuşdur [yola düşmüşdür]. Ərzaq Gəncə və Göyçaydakı qaçqınlar miyanında [arasında] təqsim ediləcəkdir [paylaşdırılacaqdır]. Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə [Sosial Təminat] naziri leytenantı layiqincə qəbul və müavinət etmək haqqında Gəncə nahiyə müfəttişinə müraciətdə bulunmuşdur.

- 3-cü dairənin Məsai [Əmək] müfəttişi Məsai Nəzarətinə müraciətən mə-

lum etmişdir ki, dövləti işlər üçün son vaxtlar əmələ tutulduqda, polis bir çox fəlakətlər törədir. Məsələn, “KAMVO” vapor cəmiyyəti körpüsündə fəhlənin birini hissiz düşənədək döymüşlərdir. Böylə həvədisin [hadisələrin] fəna təsiri olacağını qeydlə, tədabir ittixazını [tədbirlər görülməsini] rica etmişdir. Məsai Nəzarəti bəratülqövlü [protokolu] Daxiliyyə Nəzarətinə göndərilib, böylə işin təkrar olmamasını rica etmişdir.

Xan Təkinskinin təyini

Ermənistan hökuməti nəzdindəki səbiq Azərbaycan siyasi nümayəndəsi [Məhəmməd] xan Təkinski cənabları Xariciyyə naziri müavinliyi vəzifəsi ifasına təyin edilmişdir.

- Ümuri-Xeyriyyə Nəzarəti Gəncə nahiyə müfəttişliyinə Gədəbəydə bir darüleytam güşadına [yetimxana açılmasına] icazə verilməsini xəbər verməklə, təşkili üçün tədabir ittixazını [tədbirlər görülməsini] rica etmişdir.

- Gəncə litoqrafiyası üçün elektrik mövqifi [stansiyası] təşkilinə icazə ilə xüsusi məbləğ də təsis edilmişdir [ayrılmışdır]. Şimdi bir çox makinalar alınmışdır. Bu günlərdə oraya göndəriləcəkdir.

NÖVBƏDƏKİ MƏSƏLƏ

İnsan mədəniyyətinin ən əvvəlinci amilləri bilgidir. Hankı millətin ki biliyi artıqdır və elmə intişar vermişdir [elmi yaymış, elmin yayılmasına şərait yaratmışdır], o həpsindən mədəni olub, gözəl hə-

yat apara bilir. Bəşəriyyətə bilik və fənn dairəsində tərəqqi əksərən Avropa və Qərb xalqı vermişdir. Elə ki, siyasi və ictimai həyat eyi bir surətə salınır, insanıyyət məfkurəsi və amalı olan azadəlik, bərabərlik və qardaşlıq doğruluqla vücuda gətirilir, o halda tamam insanlar mədəniyyət feyzindən istifadə edəcəklər və dünyada elə bir behişt əmələ gələr ki, bir çox yaxşı adamların fikrində vardır. Onda da yenə şimdilikdə insanıyyətə bir çox faydalar verən elm və fənn əhəmiyyətli olacaqdır.

Sabiqdə insan təbii həyatını saxlamaq üçün böyük qüvvələr sərf edib böyük zəhmətlər çəkirdi. Lakin bilik [və] elmin artması ilə insanın halı get-gedə əhvənleşir [yüngülləşir]. Bir çox alat və makinalar tətəbböatından [alətlər və maşınların tədqiq edilməsindən] və təbiətin çox həvadisi [hadisələri] icadından, məsələn, elektrik, maqnetizm və başqaları bərkətindən insan şimdi zavod, fabrika, dəmiryolu, dəniz və hava müxabirəti [rabitəsi], teleqraf, telefon sahibi olmuşdur. Bunlar həpsi insan işlərini əhvənleşdirib məhsuldar edirlər. Hər bir adamın az bir zəhmət və qüvvəsindən əmələ gələn məhsuldan kəndini doyurub geydirməsi və bütün bəşəriyyətin maddi və mənəvi ehtiyaclarının təmini vaxtları artıq yetişmişdir.

Əgər yalnız bir elektrik icadını nəzərə götürsək, insan həyatı üçün böyük mənafe verməsini müşahidə edəriz. Eyni zamanda, insanın hər cür işləri elektrik qüvvəsi ilə yapılırlar. Onu suların axıntı qüvvəsindən istifadə etdikdə asan vəchlə [asan yolla] almaq olur. Mütəxəssislərin verdikləri məlumatlarından görünür ki,

tamam Zaqafqaziyada axan suların axıntı qüvvələrini toplayıb, elektrik istasyonları tərtib verib və onlarda turbinlər vəz edilsə [qoyulsa], öylə bir qüvvə almaq olar ki, qırx milyon adamın yapıdığı işlərinə müvafiq olsun. Deməli, qaç dəfə Zaqafqaziya qüvvəyi-ümumiyyəsinədən fəzlə olar. Bu qüvvə ilə Zaqafqaziya xoşbəxt olub, heç bir iş görmədiyi halda firavan yaşaya bilər.

İnsanların maddi cəhətcə ehtiyacları təmin olunsə, onların miyanında [arasında] bulunan hər növ niza [çəkişmə], milli, dini və siyasi mübahisə, münəqişələr məhv olub gedərlər.

Bəşəriyyətə millətlərin mədəniyyəti az səmələr verməmişdir. Lakin əksərən Şərq millətləri cəhalət içərisində qalmışlar. Xüsusən müsəlmanların son tarixdə nəinki bir şey kəndiləri mədəniyyətə verməmişlər, hətta mədəni millətlərdə mövcud şeyləri də pək çətinliklə alırlar. Bir taqım tarixi həvadislərdən qeyri, müsəlmanların böylə tənəzzüldə qalmalarına demək olmaz ki, bizim əlifbamız [səbəb] olmamışdır.

İştə, hankı millət ki, ərəb əlifbasını istemal edir [işlədir], o həpsindən geridə qalıb, fəna şərait üzrə yaşamaqdadır.

Necə ki, ümum millətlərə məlumdur, əlifba müəyyən hərflərdən ibarətdir ki, təqriri və təhriri [deyilməsi və yazılması] zamanında nə surətini və nə də mənasını dəyişməyir. Rus əlifbasında bulunan “a” hərfi hər bir məqamda və hər bir yazıda eyni surətdə yazılıb, əlifbada o qiraət olunduğu səslə orada da oxunur. Eyni halı ümum Avropa xalqında da müşahidə edirik. Hətta başqa xaçpərəst və qeyri-müsəlman millətlərində də görü-

rüz. Məsələn, erməni, cuhud və yaponların hürufatı da bu halda olub.

Fəqət ərəb əlifbası istisna olunur. Hansı ki, yalnız müsəlmanlar istemal edirlər.

Bu əlifba hərflərinin hər birinin təklidə ayrıca surəti vardır, lakin yazı və peçat (təb) əsnasında elə şəkillərə düşür ki, oxumağına böyük müşkülət törədir. Bundan maəda [bundan başqa], səslə hərflərin az olduğundan dolayı bir hərflər qaç səsdə oxunub, yazıda müxtəlif mənalar verir.

Götürəlim “کل” kəlməsini, hansı ki, iki hərfdən ibarətdir “ك” və “ل”. Bu kəlmənin əhəmiyyəti vardır və işarə olunduğu surətdə də yazı və çapda istemal olunur. Onun əvvəlinci mənası “kəl”, digəri “gəl”, üçüncü mənası “gül”, dördüncüsü, “göl”, beşinci, “kül”dür. İştə bu kəlmələr həpsi bir səyaqda yazılıb, lakin bütün cümlə mənasından asılı olaraq müxtəlif mənalarda təqdir olunurlar.

Həmçinin qeyri sözlər də vardır ki, fəqət [ancaq, yalnız] mənası üzrə düz oxunurlar. Bir sözə aşna olmayan bir adam hərgiz onu düz oxuya bilməz. Ta kim [ta ki], həman sözə aşna olan başqa bir adam onu o adamın yanında oxumaz isə! Şəksiz, bu hal böyük bir qəbahətdir. Yanlış və qəbul olunmayan bir fikirdir.

Şərqdə elmi adamlar onlardır ki, hər növ kitab və yazı çabuq oxuya bilsinlər. O adamlar ki, sənələrlə məktəbə getmişlər və ya Avropa üsulu məktəblərdə ana dili öyrənməyə vaxtlar sərf ediblər, onlar asan bir kitabı, ya qəzetəni də çətinliklə oxurlar. Avropa xalqı və Şərqdə məskun qeyri-müsəlman millətlərinin nəzərində bu bir qəbahətdir.

Az bir taqım adamlar böyük zəhmət, qüvvət və vaxtlarını böylə təlimə həsr

etməklə, kəndilərini kafi dərəcə savadlı hesab edirlərsə, qiraət qəvaidində [oxuma qaydalarında] qeyri kəmsavad xalqlar adamlarından fəzlə olaraq vəqti-nafilə tələf edirlər [hədəv vaxt itirirlər].

Son zamanlar mədəniyyətin tərəqqisi qayət sürətli müşahidə olunub, insanlar bir dəqiqə də olaraq vaxtlarını nəzərə alıb, ondan bəşəriyyət nəfinə [xeyrinə] istifadə etmədikdə, heç təəccüb olammas ki, Şərqdə ərəb əlifbasını istemal edən millətlər mədəniyyət feyzlərini çətinliklə qəbul edib, kəndiləri də ona bir şey verəmməyirlər.

Əgər xalqın qiraət üsulunda sərf etdiyi qüvvəsini toplasaq və bundan onun fikirlərinin genişlənməsinə dəyən zərərləri nəzərə götürsək, böyük bir hesab rəqəmi alarız.

Əgər ümum dünya müsəlmanlarını nəzərə götürüb güman etsək ki, bunların hər biri kitab, qəzetə və başqa yazı şeylərinin qiraətinə qeyri millətlərdən fəzlə olaraq bir gündə beş dəqiqə nafilə vaxt tələf edirlər, kəza [eləcə də] ərəb əlifbasını istemal edən bütün müsəlman xalqını 300 milyon hesab etsək, görəriz ki, bunlar kəndi zərərlərinə olaraq 8 saat gün işi hesabla gündə bir milyon adamın qüvvəsini tələf edirlər. Həqiqət üzrə, bəlkə də, yuxarı olsun. Burada bəşəriyyət istedad və məharəti qayət miqdarda məhv olur. Əgər Edison ərəb əlifbası ilə uğraşmış olsaydı, kəndi tətəbböat və ixtiraatının [tədqiqat və ixtiralarının] ondan bir qismini də insanıyyətə verə bilməzdi.

Müsəlmanların məişətində böylə xarriquladə əhval [qeyri-adi vəziyyət] qəbul olunmayan bir keyfiyyətdir. Bu ana qə-

dər Şərq aləminin həyatı ağır və yavaş bir surətdə tərəqqi edib və bundan da Avropa xalqı onları kəndilərinə qul etmək üçün istifadə ediblər. Şimdi onların yaratmış həyatını oyadıb hərəkətə gətirmək üçün ən əsaslı məsələləri həll etmək lazımdır.

Burada tarixi bir taqım şeylər üzərində bənd olmaq heç də lazım gəlməyir. Fəqət xalqın mənafeini və feyzini nəzərə almalıdır.

Rusiya inqilabı tamam məfhumları dəyişdirib, qiymətlərə dəxi başqa surətlər vermişdir. Bir halda ki, Azərbaycan müsəlmanlarının müstəqil yaşamaları yeni-yeni başlanır, icab edir [lazım gəlir] ki, bu məsələ ən əvvəlinci olaraq əsasən və icab edərsə, inqilabi bir surətdə həll olunsun. Zira gələcək həyatın mədəniyyəti bundan asılı olacaqdır. Labüd əlifbanın kökündən dəyişməsinə şüru olunmalıdır [başlanmalıdır]. Bunun üçün də latın əlifbasının bir qəç təğyiratla [dəyişikliklə] qəbulundan çəkinməməliyimiz gərəkdir.

*Türüq və Məabir [Naqliyyat və Rabitə]
naziri: Xudadad Məlikaslanov*

Felyeton

ƏLİFBAMIZ, YAZILARIMIZ VƏ İBTİDAİ KİTABLARIMIZ

*Xacə dərbəndi-nəqşi-eyvan əst
Xanə əz-paybəst viran əst!*

Bütün Azərbaycan hökumət dairələrində hal-hazırda rəsmi lisan və yazı-

larımızın rusca olduğu məlumdur. Bu hal isə artıq davam etməyəcəyi də şübhəsizdir. Binaənileyh [ona görə], ibtidai məktəb müəllimləri hazırlamaq üçün müəllimlər kursu açıldı. Hökumət dairələrində müvəzzəf bulunan [işləyən] türkcə savadı olmayan müsəlmanlara savad öyrətmək və qeyri ruslara dəxi türkcə oxuyatmaq təlim etmək və bu yol ilə hökumət idarələrini milliləşdirmək mülahizəsi ilə illik kurslar daha açılmaqdadır. Bir tərəfdən də yeni əlifba icadı üçün komissiyonlar, məxsusi şəxslər tərəfindən təşəbbüs edilməkdədir.

Əski əlifbamızı ləğv, yeni əlifba qəbulu tezlikdə mümkün olmayıb, bir qəç sənələr ərəb əlifbası ilə oxuyub-yazmağa məcbur olduğumuzdan, yeni əlifba qəbul edincəyə qədər min sənədən bəri istemal etdiyimiz [işlədiyimiz] və bundan bir qəç sənələrə qədər də istemal etməyə məcbur olduğumuz əski müş-tərək və qarma-qarışıq əlifbamızı islah etmək uğrunda çalışmaq və tədrici təkamülə tabe olmaq lüzumu hiss edildiyindən, bu barədə əlifbamıza dair bir qəç mülahizəti-acizanəmizi möhtərəm türk münəqqid və müdəqqiqlərimizə [təndiqçi və tədqiqatçılarımıza] ərz etməyə cürət edirəm.

“Əlifbamız çətindir” hökmü münəqqidlərimiz nəzərində haqlı olduğu halda, əvvəla, çətinliklərini təyin edəlim:

- 1) Əlifbamızın ərəb, fars və türk millətləri arasında müştərək olması;
- 2) 17 hürufi-əslıyyəyə [əsas hərfə] nöqtə vəzi [qoyulması] ilə 34 hərf əmələ gətirməklə, hürufat təyininə qənaət etmək;
- 3) Hürufi-müttəsılə [bitişik yazılan hərf-

lər] və hürufi-münfəsılə [ayrı yazılan hərf-lər];

4) Bu hürufun müxtəlif əşkalı [şəkil-ləri, formaları];

5) Əşkalı müxtəlif, əsvatı [səsləri] müş-tərək bir qəç (ت س کیمی) hərf-lər;

6) Hürufi-şəmsıyyə, hürufi-qəməriyyə;

7) Hürufi-ımla, yəni yerinə görə səslı, yerinə görə səssız (ا و ی) hərf-ləri;

8) Hərəkələr.

Şimdi yuxarıda yazılan maddələri bir-rəb-birər təhlil və islah edəlim:

1) 34 hərfdən ibarət hürufi-müş-tərəkədən türkcədə müstəməl [işlədılən]:

گ ک ق ف غ ش س ز ر د خ چ ج ت پ ب ا
ک ه و ن م ل ک
hərflərini çıxaralım. Lisanımızda əksəriyyət qazanan ərəb və fars sözlərini türkləşdirəlim. Fəqət türkləşdirmək məsələsi pək mübahisəli olduğundan, əlifba kitablarımızda türk hərflərindən istifadə etməklə, ərəb və fars sözlərindən adi bir sənəlik dərs kitabı tərtib edəlim. Ərəb və fars sözlərinə və hərflərinə dair ilin axırına münhəsır [məxsus] xüsusi bəhs açalım, dərslər təyın edəlim ki, mübtədə [yeni başlayan] oxucular sırf türkcə oxu-yazıya aşına olduğdan sonra dilimizə müsəllət olmuş [dərəşmiş] və ımlamızı pozmuş ərəb-fars sözlərinin xüsusi ımlası olduğunu sezsınlər, yaxud haqlı olaraq türkcədə peyda etdiyi qüvvə sayə[sin]də farsın “bərəbər”ini “baravar”, ərəbin “övrət”ini “arvad”, “dunyā”sını “dünya” yazmaqla ımla islahatı yolunda ilk addımı kəndiləri atsınlar.

2) Nöqtə məsələsində bir tərəfdən əlifba qolaylığı zahir olur. Məsələn, rusca е, н, т, п, б hərflərinin yazısını beş-altı güne öyrədicəyə qədər, biz bir dişın

altına bir nöqtə qoymaqla “be”, üstünə iki nöqtə qoymaqla “te”, altına üç nöqtə qoymaqla “pe”, altına iki nöqtə qoymaqla “ye”, üstünə bir nöqtə qoymaqla “ne” hərflərini bir saatda öyrətmiş olarıız. Fəqət hərfimizin ən yaramazlığı nöqtə ımlasından olmaqla, “göz”ümüzün “kor” olduğu, “məqbul”umuzun “məqtul” oxunduğu və bu üzdən bir qəç zavallıların edam olunduğu tarixdə məzkurdur [yada salınır]. Və bizi də yeni əlifba icadına vadar edən halların ən ümdəsi işbu nöqtə məsələsidir.

3) Mübtədiləri ən müşkül vəziyyətdə buraxan halların biri də hürufi-müttəsılə və hürufi-münfəsılələrdir. Hərflərimizin həpsi ya birdəfəlik hürufi-müttəsılə, yaxud hürufi-münfəsılə olsaydı, deyəcəyimiz yox idi və bu halın ibtidai əlifba təlimində pək uyğunsuz nəticələr törətdiyi də müqtədir müəllimlərcə müsəlləmdir [qəbul edilməkdədir].

Buna da bir çarə olmaq üzrə üsulitədrisi qanununca qolaydan gücə [asandan çətinə] getmək üzrə əlifba kitablarımızın birinci dərsləri hürufi-münfəsılələrdən (و ز ر د ا) müttəşəkkil olmalıdır ki, zavallı mübtədi müəyyən və qeyri-müxtəlif şəkilli və qeyri-münfəsıl hərflərdən mürəkkəb [əmələ gəlmiş] sözləri oxuyub-yazmağa alışandan sonra, tədrici surətdə qolaylıqla müttəsıl hərflərin bəlasına giriftar olsunlar. Nəinki birinci dərsdə “at”, “ata”, “tat”, “tata” verməklə bir tərəfdən “t” hərfinə müttəsıl, digər tərəfdən eyni hərfdən münfəsıl surətdə yazılan “a” hərfini görməklə şaşırıns və hərflərimizin əhvali-ruhiyyəsini anlamaqdan aciz qalsın. Düşüncəsiz olaraq müəllimin təkrarlaması ilə “at”, “ata”, “tat”,

“tata” sözlərini tutivari əzbərləsin, dərdi də ürəyində qalsın.

Acizləri 45 yaşına çatıb 26 sənə müəllimlik etdikdən sonra indicə başa düşürəm ki, Ā hərfi məbədinə bitişərsə ج, ر hərfi و, س hərfi isə ق olarmış!

4) Hərflərin əşkali-müxtəlifəsini təhlil etdikdə و ا ز ر ذ د و ا hərfləri müstəsna olmaq üzrə, qalan hərflərimiz müxtəlif şəkillərə düşürlər. Mətbəələrimiz üçün hazırlanan hərflərin də hər birini “tək”, “baş”, “orta”, “axır” surətlərində olmaq üzrə dörd qəlibə salmışlar. Halbuki hər bir hərfin əslini təşkil edən şəkillər hərfin əsli; hərfin sonunu, yaxud quyruğunu təşkil edən dairələr və xətlər hərfin yaraşığı və mütəmmimi [tamamlayanı] məqamındadır. Məsələn, ج چ ح خ hərflərinin dairələrini pozsaq, nə şəkllən, nə də sövtən [səs baxımından] heç bir təbəddülat [dəyişiklik] əmələ gəlməz. Çünki əsli-hərf [hərfin əsli, əsası] adlanan, hərfin əsasını təşkil edən baş xətlərdir. Hərflərin quyruqları isə kəlmənin bitməsini göstərmək üçün çəkilən fəzlə dairələr və xətlərdir. Məsələn, bir çocuğa آج [ac] sözü imla deyərkən ج yazarsa, məmnun olaram. ن ج [can] deyərkən ن ا ج [can] yazarsa, yanlış yazmış olduğunu tənbeh edərim.

Xülasə, hər hərfimizin bir qaç müxtəlif şəkli olduğuna hökm edənlərin əleyhinə olaraq, hər hərfin ancaq bir cəşəkli olduğunu iddia edə bilərik.

Əlifba kitablarımızda da bu halı nəzərə alıb öylə sözlər düzməliyiz ki, hərflərin quyruğu əhəmiyyətsiz qalsın. Məsələn, “c” bəhsində “ac”, “tac”, “yamac”, “yalavac”, “sac” sözləri ilə bütün yazılan hərflərin çocuqların dimağında birinci

mövqe tutmamaları üçün “ac”, “ca”, “can”, “uca”, “baca”, “cula”, “cala”, “cular” kimi sözlər tərtib etmək pək münaşibdir.

5) Əşkalı müxtəlif, əsvatı müştərək hərflər bərəsində demək olar ki, türkcəmizə məxsus hərflərimizdən heç bir müxtəlif şəkilli müştərək sövtlü [səslil] hərflərimiz yoxdur. Bu hal ancaq ərəbcəyə məxsus hərflərə münhəsirdir. Bizdə isə ancaq “nun” ilə “sağır nun” məsələsi var. Bunun da o qədər əhəmiyyəti yoxdur və Azərbaycan türkcəmizdə də danışıqda nun ilə sağır nunun fərqi zahir olur.

6) Hürufi-şəmsiyyə və hürufi-qəməriyyə də bizim türkcəmizdə bilmərrə yoxdur. Ərəb lisanına məxsus bir haldır.

7) Əlifbamızın nöqsanlığını sübut edən halların ən birincisi hürufi-implamızıdır. Yəni yerinə görə səslil, yerinə görə səssiz adlanan hürufi-impla denilən و ا ی hərfləridir ki, onları da, bir növ islah etməklə və müəyyən işarələr qoymaqla qaydaya salmaq, müvəqqəti olaraq səslil hərflər yaratmaq məcburiyyətindəyiz.

Əvvəla, əlif hərfini götürəlim. Üzərinə “mədd” işarəsi qoymaqla baş آ adlandırırıb; söz arasında, söz axırında “mədd”siz olaraq ا şəklinə yazalım. Söz başında isə “mədd”siz ا, yaxud أ yazıb “ə” adlandıralım.

و hərfini götürəlim. Söz başında əlif ilə bərəbər, söz arasında əlifsiz yazıb üzərinə “mədd” işarəsi qoymaqla ismi-ışarə adlanan “o” səsinə meydana gətirəlim. Həman şəkildə, həman üsul ilə “mədd”siz olaraq “uzun” sözündə olduğu kimi “u” səsinə təyin edəlim. “Ördək” sözündə iki nöqtə, “üzük” sözündə bir

nöqtə qoymaqla səsləri müəyyən edib vav hərfinin üzərinə “cəzm” qoymaqla “vav” sözündəki səssiz “v” hərfini qəbul edəlim. و hərfini müsəvvitə [sait], ه hərfini samitə, ی hərfini işarəsiz “it” sözündəki “i” səslisi, ا ی hərfinin altına bir cızıq çəkməklə “qaldı” sözündəki qalın səslil “ı” səslisi, üzərinə cəzm qoymaqla səssiz “ye” hərfi təyin edəlim ki, mübtədilərə, ələlxüsus qeyri-müsəlmanlara qolaylıq olsun ki, “olmaq” məsdərindən gələn “oldu” sözünü “ölmək” məsdərindən gələn “öldü” kimi oxumaq bələsindən xilas olaq.

8) Hərəkələr ərəbcəyə məxsus olub türkcəmizdə hərəkə istemalı xəta olduğu hər kəscə məlumdur. “Mən”, “sən”, “gəl”, “nəvə” kimi sözlərin birinci hecalarında səslil hərfin yazılmaması qəideyi-külliy-yədəndir [əsas qaydalardandır]. Ləvahiqləri [şəkilçiləri] də ahəngə tabe etməsək, müncəmid [dəyişməz] halda qalırlar.

Xülasə edəlim:

Əlifbamızın içərisində türkcəmizə məxsus hərfləri alalım. Əlifba kitablarımızda hürufi-müttəsilləri əvvələ salalım. Hərflərin surətini müxtəlif əşkala salmayıb “bütün”, “yarımçıq” adlandıralım. Hürufi-implamıza işarə qoyalım. Hərəkələri, hürufi-şəmsiyyə və hürufi-qəməriyyələri ərəblərə verəlim. Böylə olarsa, müəyyən hərflərimiz və implamız meydana çıxar.

Kitablarımız

Əvvəla, əlifba kitablarımızdan Qaf-qaziyada birinci olaraq Çernyayevski tərəfindən tərtib edilmiş, vaxtında hər tərəfdə intişar tapmış [yayılmış] və son vaxtlarda əhəmiyyətdən düşmüş “Vətən dili” kitabını alalım.

Bu kitabın başında “ət, bülbül, at aladır, lal, dil bələdir” dərşinə; ikinci səhifədə “hal, hacət, rahat, hərərət” dərşinə baxdıqda görürüz ki, Çernyayevski hərəkəldən istifadə etmiş, əski imlaya tabe olaraq kitab təlif etmiş [yazmış] və yazısı da təliq xəttidir. Ərəb hərfləri ilə türk hərflərini bir-birinə qarışdırmış və bu üzədən son sənələrdə “Vətən dili” müəllimlərin nifrətini qazanmış, yeni çıxan “Türk əlifbası”, “Uşaq gözlüyü”, “Birinci kitab” kimi əlifba kitabları “Vətən dili” nə qələbə çalmış.

Saniyə [ikincisi], Təlifat Komissyonu (?) tərəfindən intixab olunub [seçilib], bu sənə Maarif Nəzarəti əmri ilə hökumət parası ilə təb’ə [çapa] verilmiş [Mahmud bəy] Mahmudbəyov cənablarının “Türk əlifbası və ilk qiraət” nam [adlı] kitabı bərəsində ətraflıca mülahizə və mütalədə bulunalım. Çünki məzkur [deyilən] kitabdan minlərcə təb olunmuş, məktəblərdə oxutdurulacaqdır.

“Türk əlifbası”nın yazısı Avropa üsulu ilədir. Bəzi basma xətti ilə yazı xəttini bir arada göstərmək istəmiş ki, bu bərədə “Yazılarımız” ünvanlı məqalədə ifadəyimərəm edəriz.

Ən əvvəl “Türk əlifbası”nın tərtibinə göz gəzdirəlim. Birinci: “at, ata, tat, tata” dərşinə baxdıqda görürüz ki, müəllif cənabları müttəsillərlə münfəsilləri bir arada başlamış, bunun da xətasını əvvəlcə söylədik.

“Türk əlifbası”nın maddə-bəməddə tənqidindən şimdilik vaz keçib, zahiri tərtibatından bəhs edəcəyiz.

4-cü səhifə “taya” sözü ilə “ya” hecası, 18-ci səhifədə “yol” sözündə, “yük” sözündə ي هecaları şayani-təəccübdür

[təəccübə layıqdır]. Əcəba, bizim əlifbamızda ruslarınki kimi “ya”, “yu” mu var imiş!

“Ya”, “yu” hecaları ilə “y” hərfini göstərmək mülahizə olunmuşsa, nə üçün ے hecasız göstərməmişdir. Zərər yox, bu da rus dilinin, rus əlifbasının təsirindən naşi olaraq [təsirindən irəli gələn] bir səhvdir.

Əlifba təliminə dair düzülən “tat, tata, o at, o tat, ot, əl” kimi qaba və ahəngdar sözlərdən vaz keçib, gələlim “q” dərşinə.

“Oq, ayaq, çanaq, papaq, otaq, yataq” sözlərini təbii surətdə Azərbaycan çocuğuna oxudalım. Əgər “ox, ayax, çanax, papax, otax, yatax” deməsə, bir dəyəyim yoxdur.

Vəilla [yoxsa], əlifba kitabında tələffüzü qeyri-müəyyən, təhriri müəyyən sözlərdən ictinab etmək [qaçmaq] lazım gəlirmiş.

Bütün əlifba dərşlərindəki pək uyğunsuz, mənasız, tərtibsiz sözlər və cümlələrlə aralığa soxulan kiçik məfhumlu dərşlərə də ayrıca diqqət etmək gərəkdir.

Gələlim 20-ci səhifədəki ھ – ۛ – ۛ dərşinə. Bu dərşdə imla hərfləri göstərilmiş, fəqət, məəttəəssüf [təəssüf ki], “dərə”, “dəvə”, “dərz”, “dəyə”, “kürk”, “xörək”, “çörək” sözlərini zəbər ilə göstərmiş, “nənə”, “məmə”, “sirkə” sözlərini adamağillı [əməlli-başı] hərəkə ilə göstərdikdən sonra “sən, mən, dərş, tərs, rəcəb, bədəl, bilmək, getmək, görmək” sözlərində təkrar ərəb zəbərlərini işə salmış. Çocuqlarımızı dəngəsər edən, qeyri-türklərə “çort yevə znayət” dedirdən birinci dərşdir ki, meydana çıxdı.

Türk dilimizi, türk əlifbaları, türk imlamızı bərbad etdi. Bundan sonra imla deyən zavallı müəllimlər çocuqların “zəbər” yazmaq, yoxsa ۛ, ۛ yazılacaq mı, buraxılacaq mı suallarına cavab versinlər!..

“Türk əlifbası” nı 28-ci səhifəyə qədər vərəqlədikcə, məəlməmnuniyyə [məmnuniyyətlə] türkcəyə məxsus hərflərini irəli düşməsi nəzərə çarparkən, məəttəəssüf, türk hərfləri bitər-bitməz, 29-cu səhifədə ərəb hərfləri başlanır. Gəlişigözəl [təsadüfi] ərəb sözləridir bir-birinin ardınca düzülüş. İştə qarelərə təqdim edirəm, kəndiləri mülahizə buyursunlar:

“Əli, Əbdül, Adil, Abdulla, müəllim”. Bunları yazarkən “Abdulla” sözündə “l” hürufi-şəmsiyyədən olduğunu nəzərə almayıb. “Müəllim” sözünün təşdidini nəzəri-diqqətimi cəlb etdi. Əcəba, irəlində keçmişmi deyə kitabı tərsinə vərəqləyirəm. Xeyr, təşdid yox imiş. Yəqin ki, müəllif əfəndinin kitabı çox aydın yazılmış, müəllim də bir qədər zəhmət çəkib deyəcək a bala, müəllim sözü bir az şəddəli deyiləcəkdir.

“Ha” dərşində: “Həsən, Hüseyin, Həmid, Məhəmməd, Mahmud.”

“Sad” dərşində: “Biz hər səbah saat 9-da məktəbə gəlirik. Sadıq ilə Sabir söhbət edirlər.”

[“Zad” dərşində:] “Rza ərizə verir. Mən buna razı deyiləm.”

“Ti” dərşində: “Tavus çox yaraşlıq quşdur. Artıq tamah baş yarar” və qeyri zəlik [və bunun kimi].

“Sə” dərşində: “Fəqirlərə pul vermək savabdır. Qızılı misqal ilə satarlar.”

“Zəl” dərşində: “Bu kağız çox ağıdır. Bu dərş öyrəncəyə qədər mən çox əziyyət çəkdim.”

(Əlbəttə, bu dərş öyrəncəyə qədər çox əziyyət çəkəcəklər, bəlkə, türkcə oxumaqdan zəhlələri gedəcək.)

“J” dərşində: “Əjdər bir şəkilli kitab alıbdır. Bu dərşdən qijiltı gəlir.”

Vəssalam-şüdtamam, ərəb hərflərini də verdi, iş bitdi. Daha hekayələr, ciddi dərşlər başlanır.

(*mabədi var*)

Gəncə, Abbas Abbaszadə

ERMƏNİ CÜMHURİYYƏTİNDƏ

Zəngibasər müsəlmanlarının halı

Mərkəzi Uluxanlı dəmiryol mövqifini [stansiyasını] təşkil edən Zəngibasər mahal müsəlmanlarına ermənilər olmanın əziyyətlər verməkdədirlər.

Zəngibasərdə olan erməni komissarı və Uluxanlı mövqifindəki erməni komendantı Zəngibasər kəndlilərinin hər birinə qüvvələrindən artıq xərclər bağlayırlar. Bununla bərabər, həman qüvvədən artıq müəyyən xərci aldıqları vaxt eyni miqdarın ikiqat artığını tutub cəbrən [zorla] alırlar. Vermədikləri halda döyülüb həbs edirlər.

Bundan əlavə, İrəvanda olduğu kimi Zəngibasər mahalında da müsəlman kəndlilərinin pulu olduğu anlaşılarsa, komissar yaxud komendant tərəfindən çağırılıb lazım miqdarda pul istənilir. Vermədiyini halda bəzi töhmətlərlə İrəvan qalasına göndərilib, səbəbsiz yerə aylarca həbsdə saxlanırlar. Zəngibasər müsəlman kəndlilərinin bir çoxları dəfələrlə bu kimi təcavüzlərə düşər olmuşlardır.

Bu səbəblərdən dolayı, nəhayət, Zəngibasər müsəlman kəndliləri ermənilərin və erməni hökumətinin böyləcə təcavüzlərinə artıq davam etməmişlər. Özləri indi aralarında təşkilat düzəlmişlər. Zəngibasər müsəlmanları erməni məmurlarını içlərindən çıxarıb qovmuşlar. Bir daha aralarına, mahallarına erməni komissarını və məmurlarını buraxmayırlar.

Erməni hökumətinin də mövcud və kifayət qədərində əsgəri qüvvəsi hazır olmadığına görə, Zəngibasər müsəlman kəndliləri üstünə əsgəri qüvvə göndərməyə hələlik cəsərət etməmişlər. Ancaq bəzi deleqatlar [nümayəndələr] göndərərək onları könlünü alıb sakit etmək istəyirlər.

Erməni hökuməti hər bu kimi hallarda müsəlman nüfuz sahiblərindən istifadə etməkdədir. Bunun üçün də Zəngibasər müsəlmanlarının yanına qabaqca Əli xan Makinski, sonra da Mirbağır Mirbabayevi deleqat olaraq göndərmişdir. Zəngibasər kəndlilərinin isə bu deleqatlara sözləri bu olmuş:

“Erməni hökuməti bizi idarə etməmişdir. Haqqımızda zülüm və təcavüzdən başqa bir hökumət vəzifəsi göstərməmişdir. Ermənilərin haqqımızda etdikləri zülümlərə, təcavüzlərə artıq davam etməyəcəyik. Və buna görə də erməni məmurlarını qətiyyətlə aramızdan qoymayacağıq. Ancaq erməni hökuməti nə xərc istərsə, sizin kimi deleqatlarından birini tərəfimizə göndərsin, qüvvəmizə münasib olan müəyyən xərci biz aramızda topalayıb onun vasitəsilə təslim edəriz.” – demişlərdir.

Böylə. İmdi erməni hökumət məmur-ları Zəngibasar müsəlman kəndlilərinin yerinə gedəmməyirlər. Ermənilər ancaq Zəngibasar içindən Uluxanlı təriqi [yolu] ilə keçməkdə olan dəmiryol ilə gəl-get etməkdədirlər.

İmdi İrəvanda Zəngibasar və bilxassə Uluxanlı üstünə hücum üçün erməni hökuməti tərəfindən şiddətli hazırlıq görülməkdədir.

Eçmiyədzin mahalı müsəlmanları

Eçmiyədzin uyezdində Qarxun adlanan dəmiryol mövqifinin üç verst kənarında vaqə Qarxun nam [adlı] müsəlman kəndinə avqustun 20-də erməni komissarı gəlib camaatı hüzuruna istəyir və kənd camaatının qüvvəsi çatmadığı miqdarda olaraq xərc vermələrini amirənə surətdə tələb edir. Kənd ağsaqqallarından birisi komissarın əlində hökumət tərəfindən verilən hökuməni istəyir və bu qədər xərci verməyə qüvvələrinin çatmadığını bildirir.

Bunun üzərinə komissar açıqlanıb camaat içində məzkur [deyilən] danışan ağsaqqalı bihörmət edib döyür.

Binaənileyh [buna görə], ağsaqqalın qövmləri [qohumları] komissarı gülləyə tuturlar. Komissar qurtarıb qaçar. Və o günü bir bağça arxa tərəfdə saxlamış olduğu bir batareya erməni qoşununa hücum üçün əmr verir.

Naqafil müsəlmanlar ansızın halda erməni saldatlarının hücumuna düçar olurlar.

Erməni müntəzəm saldatları silah gücü ilə kənd müsəlmanlarını dərhal vurub kənddən qaçırırlar. Qırılan qırılıb, qaçan qaçandan sonra kənd evlərindəki müsəl-

manların bütün əşyalarını həmin nizami erməni saldatları talayıb İrəvana – evlərinə, kazarmalarına aparmışlardır.

Qarxun müsəlman kəndinin adamlarını erməni saldatları qırıb qaçırandan və mallarını da talayıb aparandan sonra kəndin xali [boş] qalan damlarının ağac-larını da erməni camaatı gəlib söküb aparmaqdadırlar.

Erməni saldatları eyni zamanda Eçmiyədzin mahalında Qarxun müsəlman kəndini dağıtdıqdan sonra o ətraf və civardakı müsəlman kəndlərinin beş-altısının da adamlarını əksəriyyətlə qırıb, qalanlarını qaçırmişlər və mallarını, əkinlərini talamışlar.

Bu fəlakətə uğramış, yeni erməni məzaliminə [zölmünə] düçar olmuş Qarxun ətrafı müsəlman kəndləri isə bunlardır:

Axcaarx, Mollabədəl, Canfəda, Kərimarx, Xoca Yarəli, İydəli, Armudlu və qeyrə...

Bu kəndlərin talanmış malları, azuqələri və əkinlərdən biçilmiş buğdaları, arpaları tamamilə erməni hökuməti arabaları ilə daşınıb İrəvana aparılmışdır.

Vaqonla gəlməkdə olan 17 nəfər kəndli müsəlmanları Eçmiyədzin mövqifində ermənilər vaqondan endirib aparmışlar. Sonra anlaşıldığına görə hamısını kəsmişlərdir.

Eçmiyədzin mahalının dördüncü hissəsində vaqə müsəlman kəndlərindən Guş, Ucan, Aran Qaracalar, Aran Mağda, Diyan, Bağçacıq, Yaşıl, Əkərək, Aşağı Ağcaqala və Yuxarı Qarğaqaonmaz Bir və İkinci – bu kəndlərin müsəlmanlarını erməni nizami saldatları ilə erməni camaatı yerlərindən çıxarıb qaçırmaq üçün sıxışdırmışlar.

Nəhayət, məzkur müsəlman kəndlərinin camaatını müsəlləh [silahlı] erməni qüvvələri qovalayıb Mehriban, Əylinli və Eşənək nam üç kəndə doldurmuşlar və ətraflarını sarıb mühasirə etmişlərdir. Bunların sonra nə olduqları məlum deyil.

Bu müsəlman kəndlilərinin qaça bilənləri isə bütün əkinlərini, var-yoxlarını qoyub, ancaq yalnız əhli-əyallarını götürə bilib gecə ikən qaçmışlardır.

Eçmiyədzin uyezdində vaqə Talın mahalı ki, 50-60 kənddən ibarətdir, bunlardan yarısı erməni, yarısı müsəlmandır.

Ermənilər ümumiyyətcə Erməni Cümhuriyyətini müsəlman ünsüründən təmizləməkdədirlər və böyləliklə, orada süni bir surətdə Ermənistan yaratmaq istəyirlər. Buna görə Erməni Cümhuriyyətinin hər yerində müsəlman kəndlilərini, müsəlman camaatını incidirlər, qırırlar, talayırlar, yerlərindən, kəndlərindən cəbrən [zorla] çıxarıb qovalayırlar.

Nasıl ki, Erməni Cümhuriyyətinin hər tərəfində müsəlmanlar haqqında başlanan bu hərəkətlər eynilə görülməkdədir.

Hətta ingilis və Amerika nümayəndələrinin “mədəni” gözləri də ermənilərin bu hərəkətlərini eynilə görüb şahid olmaqdadırlar.

Fəqət Amerika və ingilis nümayəndələrinin mədəni nəzərlərinə ermənilərin müsəlmanlar haqqındakı bu hərəkətləri iqtisadi siyasət qəbilindən bir şeydir. (!?)

Zira böylə olmazsa idi, məzkur mədəni nümayəndələr Azərbaycanın hər bir halına əngəllər çıxardıqları kimi, heç olmazsa ermənilərin vəhşətinə də bir “sədd” qoyarlardı. Fəqət nə gəzər?..

Ermənilər bu yaxınlarda Talın mahalının Pirməlik və Aşağı Talın nam mü-

səlman kəndlərinin camaatını arvad-uşaqlı güclə çıxarıb qovmuşlar, yerlərinə, kəndlərinə isə yezidi kürdlərini və erməni mühacirlərini doldurmuşlardır.

İndi məzkur kəndlərin müsəlmanları açıq səhralarda mühacir qalmışlar.

Talın mahalının qalan müsəlman kəndlərinin halından xəbər yoxdur.

Lakin bunların da ermənilər tərəfindən ya qırılıb qurtarıldıqları, ya ki yerlərindən çıxarılıb qovalandıqları və yerləri isə özgüləri tərəfindən işğal edildikləri əhvaldan anlaşılmıqdadır.

Sürməli mahalı müsəlmanlar[ı]

Taqətdən artıq qoyulan xərcləri müsəlman kəndlərindən cəbrən yığmaq üçün erməni hökuməti Sürməli mahalı müsəlman kəndləri üstünə də hərbi halda müntəzəm qüvvələr göndərmişdir.

Erməni hökumətinin siyasəti (daşnak təlimatı dolayısı ilə) müsəlmanlar haqqında nədən ibarət olduğu orada yaşayan müsəlmanların halından məlum olduğu kimi, bunlar haqqında erməni saldatlarının da nə fikirdə ola biləcəkləri məlumdur.

Binaənileyh [ona görə], erməni komandanı, komissarı münzəm [nizami] qüvvələri ilə Sürməli mahalına gedər-getməz ufacıq bəhanə ilə müsəlmanlar üstünə sətvət və sövlətlərini [güclərini, hücumlarını] göstərməyə başlamışlar.

Erməni saldatları erməni camaatı ilə birlikdə, komandanlarının əmri ilə müsəlman kəndlərini birdən-birə atəşə tutmuşlar. Böyləcə, Mələkli, Güllük, Göyçəli, Sultanabad, Həsənخان və daha bir çox kəndlərin müsəlman kəndçi və əkinçilərinin əksərisini qırıb tələf etmişlərdir.

Müsəlman kəndləri

Erməni Cümhuriyyəti daxilində müxtəlif vaxtlarda ermənilər tərəfindən dağıdılmış, bəzi adları bizə məlum olan müsəlman kəndləri:

İrəvan uyezdi 1-ci hissədə Qırxbulaq mahalında dağıdılan kəndlər: Göykilsə, Zar, Kamal, Taya, Damagirməz, Güllücə, Mənkus, Gözəcik, Oqçavert, Kərpici, Abdallar, Qurbağalı, Tezxabara, Bitlicə, Qarçı kəndi, Koxt, Arnız, Əkərək, Yüzkosa, Qaş Abdallar və sairə...

Genə İrəvan uyezdi 1-ci hissədə (Qarakir hissəsi, Milli dərəsi) müsəlman kəndlərindən: Əlimərdan, Tərəkmələr, Ballica, Bayburd, Böyük Gilanlar, Kiçik Gilanlar, Xudaverdi, Tap kəndi, Qaladin, Körpü kəndi, İmirzik və İkinci Göl kəndləri, Mollaəhməd, Şəhriyar, Xarabakotanlar, Seyidlər, Əlirzalar, Günüz, Ağkənd, Çəmənələr və qeyrə...

Novo-Bayəzid (Göyçə gölü) mahalının müsəlman kəndlərinin tamamı isə erməni münzəm saldat və komandanları vasitəsilə dağıdılıb, camaatları qırılıb, qalanları yerlərindən qovalanmışlardır.

M. B.

MƏTBUAT

Sosial-mənşevik naşiri-əfkarı [fikirləri-ni yayan orqanı] “İskra” qəzetəsi Kabinə istefası haqqında bəyani-əfkar edərək [fikir bildirərək] yazır ki:

“Denikinçi «Qolos Rossii» mühərrirləri də Yusifbəyli Kabinəsi fəaliyyətindən məmnun olmadıqlarını yazırlar. Onlar, o denikinçi əfəndilər hökuməti dürlü qü-

suratda [qüsurlarda] müttəhim edərək, tənqidlərində o qədər irəli varırlar ki, hətta hökuməti fəhlə və kəndli işlərinə etinasızlıqda da tövbix [məzəmmət] edirlər.

«Hökumət bu iki mühüm məsələyə aid nə kimi bir iqdamatda [təşəbbüsdə] bulunmuş?» sualını təbəsbüs ilə [riyakarlıqla] edərək, kəndləri də cavab verirlər ki, heç yerə fəhlələr bu vaxta kimi vəd edilmiş layihəyi-qanuniyyətsiz və kəndlilər də torpaqsız qalmışlardır.

Bu əfəndilərin nə qədər fəhlə və kəndli tərəfdarı olduqları, onların Dabravol təhti-idarəsində [hakimiyyətində] olan yerlərdə gördüyü işlərdən bizə açıqcasına məlumdur. Onların torpaq və qanun əvəzinə fəhlə və kəndliləri qurşunlarla ənam etmələri də bizə gizli deyildir.

Hansı bir sadədil fəhlə və kəndli, qanına həris olub, öz səadətlərini fəqərəyikasibə sinfinin boğulması üzərində təsis etmək istəyən kadetlərin hiddətlənməsinə inanar? Denikinə göz dikib onun cinayətlərini təqdir edən, fəhlə və kəndli qanı ilə yanıqlı ürəklərini təskin etmək istəyən «Qolos Rossii»çilərə etibar edər?! Bunların Kabinə fəaliyyətini tənqid etmələri ancaq həqiqi demokratların nifrətini və zəhərli gülüşünü mövcib olar və olur da.”

Məqalənin axırında “Qolos Rossii”-çilərə xitabən deyilir ki:

“Denikin düşkünü olan kadet əfəndilər, siz qanlı əllərinizlə fəhlə və kəndli işlərinə müdaxilə etməsəydiniz, pək gözəl olardı. Sizin arzu edilməyən müdafiə əhvalı fəhlə və kəndlilərin ehtiyacı yoxdur. Sizin bizimlə işiniz olmasın. Hökumətlə isə özümüz, bir növ, rəftar edirik.”

Həman bu nəsihəti “İskra”çılar kəndlərinə də verib Azərbaycan xalqı müqəddəratına barmaqlarını sallatmasaydılar, daha gözəl olardı.

NƏSİB BƏY HƏZRƏTLƏRİNİN İSTEFASI ƏTRAFINDA

Müdiri-möhtərəm!

Neçə gün bundan müqəddəm [qabaq] biz Azərbaycan dəmiryolu fəhlələri “Azərbaycan” qəzetəsinin 274 nömrəli nüsxəsində Rəisi-vükəla [Baş nazir] Nəsim bəy Yusifbəyli həzrətlərinin istefasını oxuyub mütəəssir olduq və ümum müsəlman fəhlələri iclası çağıraraq ümumi bir protest qətnaməsi ilə “Azərbaycan” qəzetəsinə dərc olunmağı qəti qərara almışdıq və qəzetənin Bakı xəbərlərində dərc olunmuşdu. Şu fəhlələrin etdikləri etiraz haqqında “Zəhmət” qəzetəsinin 21-ci nömrəsində böylə bir qəç etiraz yazılmışdı. Qəzetə vasitəsilə xəbər verməyi biz dəmiryol fəhlələri borc bilirik.

Türk “Azərbaycan” qəzetəsində dəmiryol fəhlələri tərəfindən Nəsim bəy istefası barəsində yazılan kağız oxuduq. Biz məlum edirik, biz dəmiryol əməlləri bu barədə qərar vermişdik. Biz ciddiyyətlə dəmiryol əməllərinin tərəfindən kağız verənlərə etiraz edirik.

“Zəhmət” qəzetəsinin bu yazıları münasibətilə biz bütün dəmiryol fəhlələri qəzetə vasitəsilə deyirik ki, Nəsim bəy həzrətlərinin istefasına biz fəhlələr etiraz etməyimiz ümumi fəhlə qətnaməsi ilə olmuşdur. Hansı ki, sədri Kərim Mahmudzadə, katibi Novruz Heybətadən

təhti-idarəsində [idarəsi altında] vüqu bulmuş iclasda, ümumiyyətlə, təhti-qərara alınmışdı.

Bizim ümumi iclasımızın qətnaməsi mövcubincə [qətnaməsinə əsasən] etdiyimiz etirazı bu gün yalan hesab edib minlərcə fəhlə yoldaşların hüququna təcavüz edənlərə qarşı bütün qəlbimizdən protesto izhar edirik.

Sədr: Kərim Mahmudzadə

Katib: Novruz Heybətadə

BAKİ XƏBƏRLƏRİ**Nəsim bəy Yusifbəylini ziyarət**

- Dünən saat dördə İngiltərənin Zaqafqaziyadakı heyəti rəisi Vordrop Rəisi-vükəla [Baş nazir] Nəsim bəy Yusifbəyli həzrətlərinin görüşünə getmişdir. Bir qəç saatdan sonra Baş vəzir, Vordropun bazdidində bulunmuşdur [görüşündə olmuşdur].

- Bakıya varid olan [gələn] yunanlılar missiyası dünən Rəisi-vükəla həzrətlərinin huzuruna getmişdirlər.

Polkovnik Palitsının vürudu

Eylülün [sentyabrın] 28-də Cənubi Rusiya qüvəyi-əsgəriyyəsi [qoşunu] nümayəndəsi polkovnik Palitsın Bakıya övdət etmişdir [qayıtmışdır].

Rüşvət

Polis müfəttişi kəşf etmişdir ki, sabiqdə quberniya idarəsi başında durub da şimdiki qulluqdan çıxarılmış olan baş məmurlardan birisi 150 min manat Niko-

lay pulu (beşyüzlük) almış və nəticədə məşhur polkovnik Voskresenski təhtimühafizədən [mühafizə altından] azad edilmiş imiş. Bu işdə bir neçə də kənar adamın əli varmış. Təhqiqat və təftişat polis müfəttişinin beşəxsən iştirakı ilə icra edilir. Bu işdə əli olanların həpsi həbs ediləcəkdir.

Dövlət Bankının rəsmi-güşadı

Dün saat 11-də başda rəis və üzvlər, hərbiyyə və mülkiyyə məmurları, Məşixət [Şeyxülislamıq İdarəsi] sədriləri və əcnəbi dövlətlər nümayəndələri və bir çox sairələrinin hüuru ilə Azərbaycan Dövlət Bankının rəsmi-güşadı [açılış mərasimi] olmuşdur. (Təfsilat yarın.)

Bələdiyyə İdarəsində

Vaqonları təqsim edici [paylayıcı] büro Bələdiyyə İdarəsinə müraciətən şəhər üçün odun gətirmək üçün nə qədər vaqon lazım olması haqqında məlumat verilməsini rica etmişdir.

Yeni kurslar

Rüşdiyyə məktəblərinin təcrübəli müəllimlərindən bir dəstə Üçüncü Rüşdiyyə məktəbində kurslar güşad etmişdirlər [açmışlar]. Kurslarda Hərbiyyə məktəbinə və rüşdiyyə məktəbləri şahadətnamələri qazanmasına və başqa məktəblərə hazırlıqlar tədris ediləcəkdir. Dərslər istənilədiyi təqdirdə türk və rusca veriləcəkdir. Daxil olmaq istəyənlər Şamaxı küçəsində məktəb evində hər gün saat 9-dan 2-yədək məktəbin müdirinə müraciət etməlidir. Qəbul olunacaq müstəminin [dinləyicilərin] miqdarı məhdud olacaqdır.

Birjada

Kerenski minlik 1.100 manat, 250-lik 1.060 manat və xırda bir faizdir. Nikolay 500-lüyü 1.100 manat, yüzlüyü 270 manat və xırda yüz faizdir. Gümüş manat 58 manat və xırda 24 manatdır. Osmanlı altun lirəsi 625 manat və kağız lirəsi 160 manatdır. Tiflis parası 3 faizdir.

“MÜSAVAT”DA

- Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”ın Suraxanı şöbəsi səşənbə [çərşənbə axşamı] günü sentyabr ayının 30-da saat 6 tamamda olacaq ümumi iclasa cəmi rayonda olan üzvlərini dəvət edir. Müzakirə olan məsələ Bakı Komitəsinin yenidən intixab olunmasıdır [seçilməsidir].

Sədr: Əbdüləli Məhəmmədzadə

- Binəqədi Əlif. M. Hüseyinov və şü-rəkası [ortaqları] 28-ci uçastokdakı mədənlərini qapayıb fəhlələrini buraxmışdılar. Fəhlələr işsiz qaldıqlarından Hacıkişi Babakişi oğlunu və Əli Şami oğlunu kəndiləri tərəfindən nümayəndə intixab edib [seçib], “Müsavat”ın Müsaliyə və Mürafiyə [Barışq və Məhkəmə] şöbəsinə şikayət etmək üçün göndərmişdirlər. Şöbə müdiri mədən rəisi ilə bu xüsusda müzakirə etdikdə, rəis mədənin zərər eylədiyi cəhətcə qapanmasına lüzum göründüyünü söyləyir. Müsaliyə və Mürafiyə şöbəsi müdiri bunu təhqiq etmək üçün bir komiya təşkil etməyi lazım gördüyündən, mədən rəisi təhqiqatın nəticəsində mədənin işləməsinə müvafiqət etmişdir [razılıq vermişdir].

Bolşeviklərdən qalan barkas

Xaçmaz istasyonunda dəniz kənarında vaqə Nizovaya rus köyünə yaxın məsafədə bolşeviklərin bir kiçik gəmi qalmışdır. Məzkur [deyilən] gəmi hökumət malı olaraq, Həsən Mustafayev himayə və idarəsi altında bulunmasını “Müsavat” Türük və Məabir Nəzarətinə [Nəqliyyat və Rabitə Nazirliyinə] xəbər vermişdir.

Nəzarətin məktubu

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarətindən “Müsavat”a böylə bir məktub varid [daxil] olmuşdur:

23 eylül [sentyabr] tarixli 345 nömrəli məktubunuza cavabən məlum edirik ki, yeni Kabinə rəisi Nəsim bəy həzrətləri hökumət işlərinin başına keçdikdə, nəzarətlərin [nazirliklərin] vəzifələri və fəaliyyətləri haqqında verdiyi bəyanatda Ərzaq Nəzarətinin get-gedə ləğv olması icab etdiyini [lazım gəldiyini] və ərzaq məsələsi tamamilə əhalinin kəndi əlinə verilməsi lazım gəldiyini bəyan etmişdir. Ona istinadən Ticarət Nəzarəti hökumətin bu qərarını yavaş-yavaş qövlədən feilə gətirməkdədir. Bunun üçün Ticarət Nəzarəti Ərzaq Nəzarətinin ətrafında bulunan mövcud anbarlarını ərzağı ilə məa [birgə] Hərbiyyə və İlaşə Nəzarəti ixtiyarına vermişdir. Binaənileyh [ona görə], Ticarət Nəzarəti məəttəəssüf [təəssüf ki], köy əhalisinin toxum tələb etmələri haqqında etdikləri istidalarına [xahişlərinə] əncam verə bilməyəcəkdir. Köylülərin şu xüsusda Ziraət [Əkinçilik] Nəzarətinə müraciətdə bulunmaları icab edəcəkdir. Məscidlərə qənd və çay verilməsi məsələsinə gəldikdə, Ticarət Nəzarəti ancaq təziyyə

[yas] yerlərinə şəkər və çay verə biləcəkdir.

Ticarət Nəzarəti idarəsinin müdiri:

A[bbasəli] Makinski

AZƏRBAYCANDA

Nuxuda müəllimlər kursu

Bu sənə Nuxuda hökumət tərəfindən açılmış müəllimlər kursu çox tənənəli keçdi. Kursu 150-yə qədər tələbə və 30-a kimi də talibə [tələbə qız] davam edirdi. Oxunan dərslər: pedaqoji, qiraət, sərf [morfologiya], nəhv [sintaksis], imla, təbiyyat [təbiətşünaslıq], hesab, üsuli-tədrisi-hesab, üsuli-lisan və qiraət, coğrafiya, tarix, ədəbiyyat, jimnastik – bunlardan ibarət idi.

İyulun ibtidasında [əvvəlində] dərslər başlanıb, sentyabrın 15-də tamam oldu. Ümum Azərbaycanda bizim kursumuz təqdir olunması bir kursdur desəm, səhv etməyirəm zənnindəyəm. Çünki tələbələrə çalışqanlıqı və dərs verən müəllimlərin iqtidarı kursu artıq dərəcədə röv-nəq verirdi.

Pedaqoji dərslərini öhdəsinə götürmüş Abdulla bəy Əfəndi[zadə] bu pedaqoji elmini ruscadan türkcəyə tərcümə edib, kəmə-hüvə-haqqa [haqqıyla, layiqli bir şəkildə] gözəlcəsinə tələbələrə öyrətdi. Bədən, ruh tərbiyəsini və sənəti-tədris (didaktika) qanunlarını gözəl bir plan təhtində [daxilində] ifadə etdi. Abdulla bəy cənabları tamamilə bir pedaqoqdur deməyə hər kəsin haqqı vardır.

Qiraət, sərf, nəhv, imla və təbiyyat dərslərini Xəlifəzadə Məhəmmədəli əfən-

di verirdi. Bu təcrübəli və müqtədir əfəndiyə ümum kurs tələbələri bir əllamə [hər elmə vaqif şəxs] namı verirlərdi. Xəlifəzadənin təbiyyat, sərf, nəhv, imla dərslərində göstərdiyi məharət və etdiyi ifadə fəvqəladə idi. Xəlifəzadə təbiətin yetirdiyi bir xariqülədə insandır deməyə cəmi kurs yoldaşlarımı şahid tuturam.

Üsuli-tədrişi-hesabdan müfəttiş Ələkbər əfəndi dərs verirdi. Ələkbər əfəndi bu üsulda tamam bir məharət qazanmış, təcrübəli bir müəllim olmaqlığı ilə bərabər, ciddi və müdəqqiq [tədqiqatçı] bir adamdır. Bu üsulu anlatmadan bir kimsəni belə keçmədi.

Hesab dərslərini Məhəmməd bəy cənabları layiqincə ifadə edə bildi. Məhəmməd bəy əxlaqının gözəlliyi ilə hər kəsin hüsn-rəğbətini qazandı.

Üsuli-qiraət və lisan dərslərini verən cavan müəllimimiz Veysəl əfəndi [Mustafazadə] öyrətdiyi üsulları bir kitabça düzüb təb [çap] etdirsə, maarifə böyük bir xidmət etmiş olar. Yorulmaq bilməyən bu müəllimimiz şayani-təqdirdir [təqdirəlayiqdir].

Coğrafiya dərslərini verən Haşım əfəndi Məhəmmədzadə coğrafiyayi-riyaziyyəni [riyazi coğrafiyanı] və ümum Azərbaycan dairəsini və onun təqsimatı-mülkiyyəsinə [inzibati bölgüsünü], coğrafiyayi-təbiyyəsinə [təbii coğrafiyasını] gözəlcəsinə ifa etdi.

Ədəbiyyat dərslərini ədibi-möhtərəm Rəşid bəy Əfəndi[zadə] cənabları verirdi. Bu dərslərin gözəlliyini təsvir etməyə bilmirəm nə dil ilə danışmış, hankı bir qələm ilə yazmış. Bu cənabın verdiyi yeni fikirlər, söylədiyi nəsihətlər qızıl ilə tarixə yazılmalı bir lövhədir. Köhnə və təzə ədə-

biyyatın fərqləri, millətə olan xidmətlərini və ilaxır, ədəbiyyatın ən gözəl nöqtələrini tələbələrə öyrətdi. Öyrətdi də, bəlkə, neçə-neçə Rəşid bəylər meydana gətirdi deməyə cəsərət edirəm. Rəşid bəy cənabları bir qədər vaxt dərs verib getdi. Amma getdi də hər kəsin hüsn-rəğbətini qazandı. Hamının gözü onun dalınca qaldı. Onun dərslərindən kimsə doymadı. Hər kəs bu arzuda qaldı ki, tükənməz bir ömür, yorulmaz bir Rəşid bəy olaydı, onun şairanə və ədibanə sözlərinə qulaq asaydıq.

Tarix dərslərini Məbud Əfəndizadə verirdi. Cəzirətülərəb [Ərəb yarımadası] və bidayəti-islamdan [islamın başlanğıcından] ta Səlib müharibəsi, Çingiz, Teymurləng, xanədanı-Osmaniyə [Osmanlı xanədanlığına] kimi olan vəq'əni öyrətdi və yazdırdı.

Bu kursda ən maraqlısı tələbələrin təşəbbüsü ilə hökumət tərəfindən zabit gətirilib təlim almaları idi. Ümum tələbələr bir ay zərfində idman və ayaq təlimlərini mükəmmələn öyrəndilər. Cavan zabitimiz Məhəmməd əfəndi cənabları həqiqətdə də söyləndiyi kimi türk qanlı, çalışqan, millətpərəst bir zabitdir.

Bu kursda imtahan olunub, 60-a qədər müəllim və müəllimə əhliyyətnamə (attestasyon) qazandılar. Əhliyyət qazananlar gələcək kursa və açılacaq dərülmüəlliminə [pedaqoji seminariyaya] girib ikmal etmələri [bitirmələri] tövsiyə olundu.

Kursun tənqid olunacaq bir yeri varsa, onu da söyləməyib keçməyəcəyəm. Əvvəla, kurs ikiyə bölündü. Biri zükur [oğlan], digəri ünəs [qız]. Bu isə müəllim əfəndiləri yorurdu. Həm də, mənəcə, bu ayrılığın bir əhəmiyyəti yox idi. Çünki

tərəqqi və təcəddünə [mədəniyyə] qədəm atmış Azərbaycan Cümhuriyyətində nəinki ünəs və zükur kursu, hətta ünəs və zükur sözünü belə aralamaq istəməyirəm. Çünki “mədəniyyətin bir xütvəsi [bir ayağı] qadın, bir xütvəsi erkəkdir” fəhvasınca [mənasına müvafiq olaraq], mütləqə biz azərilər də gərək bacılarımız və analarımızla yekvücud çalışaq.

İkinci, bizim kursumuzda bir qədər milli şərqilər öyrənilməli idi. Çünki yarın məktəblərə gedən müəllim əfəndilər lazımdır ki, məktəbi camaata sevdirsən. Buna da uşaqların nizam üzrə milli şərqini oxumasının çox əhəmiyyəti vardır.

Üçüncü, hər bir kurs tələbəsinin fikrindən keçən bir iş vardı ki, o da kursun axırında bir cəmiyyət [yığıncaq] tərtib edib, nitqlər söylənib, ümum müəllim və müəllimələrin, tətbiqat dərslərində iştirak edən uşaqların heyəti-ictimaiyyəsinin rəsmi alınmaq idi. Bu da olmadı. Ancaq bizim Azərbaycan tarixində belə rəsmlər artıq mövqə tutacaqdır.

Ümumiyyətlə, deyə bilərəm ki, hökumət gözlədiyinin mafövqündə [üzərində, fəvqündə] kursumuz parlaq keçdi. Qoyduğu xərc, çəkdiyi zəhmət hədəf və əbəs getmədi. Hökumətimizi xatircəm edirəm ki, bu sənə kursumuzdan məktəblərə dərülmüəllimin qurtarmış dərəcədə müəllimlər getdilər desəm, səhv etməyəm.

“Millətin varlığı müəllim ilə.”

Ey məfhumu düşünən şanlı hökumətimiz! Heç bir addımda yanılmayıb, çalışqan və sevgili hökumətimiz! Atdığın qədəm, getdiyin yol nicat yoludur! Usanma, yorulma, çalış, yürü! Sənə türk ruhlu, türk qanlı azəri balaları bəsləyirik. Biz zəhmətkeş müəllimlər nəinki tərbiyə

və təlim zəhmətinə, bu gün həyatımızdan və qanımızdan belə keçməyə hazırız. Türk milləti ölməyibdir və ölməz də. Var ol, sağ ol, yaşa, ey sevgili Azərbaycan!

Ümum kurs arxadaşlarımdan vəkalətən hökumətimizə və möhtərəm ustalarımıza izhari-təşəkkür edib deyirəm:

İlahi, bu günü bizə əbədi qıl! Xalqım, sən Azərbaycanı Turan baydağının ələmdarı eylə!

H. Əfəndizadə

Xəzər dənizində posta, sərnişin və yük gəmilərinin hərəkəti

Bakı-Ənzəli

15-ci körpüdən səşənbə [çərşənbə axşamı], cümə və bazar günləri saat 4-də.

Bakı-Tazəşəhər (Krasnovodsk)

15-ci körpüdən düşənbə [bazar ertəsi], çərşənbə və cümə günləri saat 5-də.

Bakı-Salyan

19-cu körpüdən bazar, səşənbə, çərşənbə və cümə günləri saat 4-də.

Bakı-Ənzəli-Şahsavar-Məşhədsər-Bəndər Gəz və geri

17-ci körpüdən çərşənbə günü saat 4-də.

Bakı-Həsənqulı-Bəndər Gəz-Məşhədsər və geri

17-ci körpüdən səşənbə günü saat 4-də.

Petrovsk-Fort-Aleksandrovsk-Quryev və geri

Paroxodlar Petrovskdan pəncşənbə [cümə axşamı] günləri saat 4-də çıxırlar.

Bakı-Lənkəran-Astara

17-ci körpüdən düşənbə, səşənbə və şənbə günü saat 4-də.

Bakı-Petrovsk

15, 24 və 25-ci körpülərdən səşənbə, pəncşənbə və şənbə günləri saat 4-də.

T-178

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası Gövhər xanım Qazızadə

Vəzi-həml edən hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilirlər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsa-mama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur. Adres: Armyanski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-321

Diş həkimi B. M. Şternin

Voronsovski küçə, nömrə 22, Karantinnin küncündə. Telefon nömrəsi 48-15.

Dişlərə müalicə olunub doldurulur, kəpək və qızıl üzərində süni dişlər qayırılır, dişlər ağrısız çəkilir. Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Qiymətlər münasibdir.

9060

Doktor Əliheydər Allahverdiyev

Naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Hər gün səhər saat 8-dən 9-adək, axşam saat 4-dən 7-yədək. İçəri şəhər Bolşoy Minaretski küçə, nömrə 1. Bağın qarşısında. Telefon nömrə 36-21.

9051

Doktor Hacı Fətulla Ağəlizadə

Daxiliyyə və canda olan mərzələrə və həmçinin uşaqlara məxsus azarlara müalicə edir. Mərziləri [xəstələri] hər gün səhər saat 7-dən 10-adək və axşam saat 4-dən 7-yədək qəbul edir. Adres: Şamaxı küçəsində 14 nömrəli evdə. Telefon 19-27.

9016

Doktor M. İ. Lurye

Əmrazi-zöhrəviyyə və daxili naxoşluqları qəbul edir. 914 və 606 müalicəsi. Qəbul edir hər gün səhər saat 8-1-ədək; axşam saat 4-7-yədək. Ünvan: Vorontsovski küçə, nömrə 45, Bandarnının küncündə, yolu Bandarnı-

dan, nömrə 8, 3-cü mərtəbə. Telefon: 17-06 və 52-36.

7406

İtibdir

Bikəxanım Hacı Tağı qızı Rzayevanın kəbin kağızı itib. Etibardan saqitdir [etibarsızdır].

11412

Elan

Bununla elan olunur ki, Lənkəran qəzasında və Muğanda taxıl almaq və qeyri yerlərə aparmaq qadağandır. Bu rayonlarda taxıl almaq ancaq Ticarət və Sənaye və Hərbi nəzarətlərin ixtiyarındadır.

*Ticarət, Sənaye və Ərzaq naziri:
[Ağa] Əminov.*

T-274

Qusarda olan Birinci Tatarski süvari alayı üçün aşağıdakı yazılan şeylər torqa [hərraca] qoyulur:

Ət, piy, inək yağı, kartof, düyü, kələm, ot, saman, arpa və un. Torq başlanacaq alay idarəsində, oktyabrın 18-də 1919-cu ildə gündüz saat 11-də. Torq olacaq həm şifahi və həm də təhrirən [yazılı] örtülü paketlərdə. Xahiş edənlər qabaqca 4000 nağd pul zəloq verməlidirlər. Torq şərtlərini saat 9-dan 1-ə cən alay idarəsində bilmək olar. Adlanan şeyləri tək-tək də torqa gətirmək olar. Onda zəloq ümumi məbləğdən 10 faiz vermək olar.

Alay komandanı

T-273

Müdir: Hacıbəyli Üzeyir

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Teleqraf xəbərləri

səh. 4. “cəhənnəm makinası” [machine infernale]: müxtəlif çaplı partlayışlar meydana gətirmək məqsədi ilə istifadə olunan, bəziləri saatlı mexanizmlə təchiz edilmiş mərmə yaxud çoxlüləli top.

səh. 5. “Hərbiyyə naziri Şeraşidze (?)”: qəzetdə eynilə belə getmişdir; “Şeraşidze” yerinə “İlyə Odişelidze” olmalıdır.

Dağıstanda qiyam

səh. 6. “Səfər Dudarov”: qəzetdə “Səfi Dudarov” getmişdir.

“Teymurxanşura”: İndiki Buynaksk şəhəri. Rusiya Federasiyasının tərkibində Dağıstan Respublikası Buynaksk rayonunun inzibati mərkəzi. Əsası XIX əsrdə qoyulan şəhərin adı 1922-ci ildə dəyişdirilərək Buynaksk olmuşdur.

Nəzarətlərdə

səh. 7. “KAMVO”: Gəmiçilik şirkəti. Rusiyada inqilabdan əvvəl fəaliyyət göstərən böyük gəmiçilik şirkətlərdən “Qafqaz-Merkuri” [Кавказ и Меркурий] ilə “Şərq Ticarət Anbarları Şirkəti”nin [Восточное общество товарных складов] birləşməsi nəticəsində 1913-cü ildə təsis edilmiş, adını da bu iki şirkətin adının bəzi hərflərinin birləşməsindən götürmüşdür.

Əlifbamız, yazılarımız və ibtidai kitablarımız

səh. 10. “Xacə dərbəndi-nəqşi-eyvan əst / Xanə əz paybəst viran əst”: “Xacə eyvanın naxışları fikrindədir, [halbuki] ev himindən dağılır” (farsca)

səh. 11. “hürufi-şəmsiyyə” – ərəb əlifbasında özündən əvvəl gələn “əl” artiklinin “l”sinin tələffüz edilməsinə səbəb olan hərflər; “hürufi-qəməriyyə” – ərəb

əlifbasında, özündən əvvəl gələn “əl” artiklinin “l”sinin tələffüz edilməsinə səbəb olan hərflər.

“hərəkələr”: ərəb əlifbasında hərflərin üstünə yaxud altına əlavə edilən diakritik işarələr.

səh. 12. “mədd”: ərəb əlifbasında əlif hərfinin üstünə qoyulan və bu hərfin “a” kimi oxunduğunu göstərən diakritik işarə.

səh. 13. “təliq”: ərəb əlifbasında xətt növü; İranda meydana çıxmışdır.

“Təlifət Komissiyonu”: əsərlər (xüsusilə dərs kitabları) yazmaq yaxud yazdırmaq məqsədi ilə qurulmuş komissiya.

“Təlifət Komissiyonu (?) tərəfindən”: sual işarəsi qəzetdə getmişdir.

səh. 14. “zəbər”: ərəb əlifbasında “ə” səsini bildirmək üçün “ə”dən əvvəlki samitin üzərinə qoyulan işarə (hərəkə).

“təşdid”: ərəb əlifbasında, samitin qoşa samit kimi oxunduğunu göstərən diakritik işarə.

Erməni Cümhuriyyətində

səh. 18. “M. B.”: bu imza Mirabbas Mirbağırzadəyə məxsusdur.

Mətbuat

səh. 18. “İskra”: menşeviklərin 1918-1920-ci illərdə Bakıda nəşr etdikləri qəzet.

“Qolos Rossii”: Bakıda 1919-cu ildə nəşr edilmiş denikinçi qəzet.

“Müsavat”da

səh. 21. “Nizovaya rus köyü”: Xaçmaz rayonunda indiki Niyazoba kəndi.

“qövldən feilə gətirməkdədir”: qəzetdə “qövldən” yerinə “qüvvədən” getmişdir.

Azərbaycanda

səh. 23. “H. Əfəndizadə”: bu imza güman ki, Şəki-Ağdaş Müəllimlər İttifaqının mühasibi Həsən Əfəndizadəyə məxsusdur.